

Heropvoeding en behandeling. Meisjes in Huize de Ranitz, Groningen 1941- 1967

Geertje Dimmendaal

Bespreking door Laurenz Veendrick

De conceptie van een onderzoeksidee kan op de meest curieuze plaatsen tot stand komen. Soms kan daarbij de locatie een extra stimulans geven. Voor een historisch onderzoek lijkt mij de zolder van een kinderbeschermingstehuis die volgepropt is met allerlei vergeelde dossiers vol levensgeschiedenissen van oud-pupillen dan ook ideale geboortegrond. Het kloeke boek dat hieruit is voortgesprongen probeert aan de hand van deze pupillendossiers een beeld te geven van de behandeling en heropvoeding van meisjes in het voormalige kinderbeschermingstehuis Huize de Ranitz - een onderdeel van het Doorgangshuis te Groningen - over de periode 1941-1967. Hieraan voorafgaand geeft de auteur een beeld van de ontwikkeling van de Nederlandse kinderbescherming. Het zwaartepunt van deze geschiedschrijving ligt in de periode 1940-1970, waarbij het accent ligt op het dan versneld plaatsvindende proces van professionalisering.

In het eerste hoofdstuk beschrijft Dimmendaal hoe de kinderbescherming in de vorige eeuw ontstond vanuit een dubbele doelstelling: het kind moest beschermd worden tegen de willekeur van de volwassenen en de samenleving moest gevrijwaard worden van het wangedrag van het kind en het besmettingsgevaar dat dat voor andere kinderen met zich meebracht. Het ging dus zowel om verwaarloosde als misdadige kinderen. Hoewel het onderscheid hiertussen volgens Dimmendaal al in de vorige eeuw begon te vervagen.

Tot aan de Tweede Wereldoorlog waren de meest tehuizen typische drilinrichtingen. De Nederlandse kinderbescherming van voor de oorlog stelde in opvoedkundig opzicht eigenlijk niet veel voor. Na de oorlog werd dat allemaal anders: de overheid ging er meer geld in steken waardoor de professionalisering op gang kon komen.

Deze professionalisering staat in het tweede hoofdstuk centraal. Het beschrijft de ontwikkeling van de belangrijkste professies binnen de kinderbescherming - psychiater, psycholoog, orthopedagoog en groepsleider - voor de periode 1940-1970. Aanvankelijk bestond er een groot vertrouwen in de deskundigheid die hiermee werd binnengehaald. Alras bleek echter dat de groepsleiding vaak moeilijk uit de voeten kon met de adviezen van de deskundigen. Als gevolg hiervan werd de op de psychoanalyse gebaseerde therapeutische benadering van psychiaters en psychologen geleidelijk aan ingeruild voor een meer opvoedkundige en gedragstherapeutische benadering.

De naoorlogse verschuivingen in de benadering en aanpak van de pupillen binnen de kinderbescherming worden in het tweede deel van het boek zichtbaar gemaakt aan de hand van de praktijk binnen Huize De Ranitz. Na een inleidend hoofdstuk over de geschiedenis van deze instelling worden in de volgende hoofdstukken achtereenvolgens de opname, het verblijf en de daarbij behorende observatie en behandeling en tenslotte het ontslag in chronologische volgorde doorlopen.

Huize de Ranitz werd in 1865 opgericht door de dochter van de burgemeester van Groningen, Mej. M.W. de Ranitz. Ze was een deftige dame die elke morgen door een rijtuig werd gehaald en gebracht

(p. 86). Het tehuis werd gevestigd op dezelfde orthodox-protestantse grondslag als de tehuizen van dominee Heldring die ongeveer tegelijkertijd in Zetten werden opgericht. Na de oorlog ging men zich speciaal richten op de zeer moeilijk opvoedbare meisjes; in 1955 kreeg men erkenning als behandeltehuis voor deze categorie.

In deze periode vond ook binnen Huize de Ranitz een proces van professionalisering plaats: de psychiater, psycholoog en maatschappelijk werker deden hun entree, terwijl de groepsleiders geleidelijk aan geschoold werden. De karige beloning en de lange werkdagen zorgden er echter voor dat het in de jaren zestig steeds moeilijker werd om geschikt personeel te vinden. Dit had tot gevolg dat ook niet protestants-christelijk personeel werd aangenomen en dat mannen hun intrede deden binnen deze vrouwengemeenschap.

De pupillen vulden aanvankelijk hun dagen met huishoudelijk werk. Direct na de oorlog was dit vooral werk in de wasserij, waar voor de eigen inrichting en ook voor klanten van buiten de was werd gedaan. Vanaf begin jaren vijftig werd er steeds meer tijd ingeruimd voor onderwijs, daarnaast werd er werk verricht als het plakken van etiketten, het maken van lampenkappen en wasknijpers. Huize de Ranitz was een gesloten inrichting. Als de leidsters vergaderden of wanneer het bedtijd was, dan ging het houtje erop. De controle was altijd voelbaar en dichtbij, omdat de leidsters immers in hetzelfde huis, op dezelfde verdiepingen en gangen woonden (p. 108). Pas na 1965 veranderde dit.

De meeste meisjes die in de periode 1940-1967 in de Ranitz verbleven kwamen uit het noorden en oosten des lands. Vaak hadden ze al in andere tehuizen gezeten voordat ze in Groningen terechtkwamen. Het verblijf op de Ranitz werd meestal als een degradatie ervaren, omdat het er strenger en meer gesloten was dan in de inrichtingen waar ze vandaan kwamen. Reden van opname was doorgaans zedelijk of ander wangedrag zoals van huis weglopen of zwerven. Dit wangedrag was bij de meisjes meestal niet van strafrechtelijke aard; bij jongens was dit juist de belangrijkste reden tot opname in een tehuis. Volgens Dimmendaal heeft dit gegeven en ook het feit dat er überhaupt minder meisjes in de kinderbescherming terechtkwamen (de verhouding jongens-meisjes was in die periode ongeveer 3:2) te maken met een grotere tolerantie tegenover meisjes. Dit wordt volgens haar bevestigd door het gegeven dat de meisjes die wel in een tehuis werden opgenomen over het algemeen meer problematisch gedrag vertoonden dan jongens. Deze redenering lijkt mij aanvechtbaar omdat Dimmendaal hier uit het oog verliest dat de jongens die onhandelbaarder waren meestal in tuchthuizen en jeugdgevangenis terechtkwamen, terwijl voor onhandelbare meisjes het kindertehuis het enige alternatief was. Dit wordt ook zichtbaar in het gegeven dat de helft van de meisjes in de Ranitz onder toezicht gesteld was en dat plaatsing zonder juridische grond nauwelijks voorkwam.

In hoofdstuk 5 wordt het ritueel van de opname binnen de Ranitz beschreven. Vervolgens wordt ingegaan op de rapportage. De opname werd door de meeste meisjes als straf ervaren. Ze probeerden zich uiterlijk zo braaf mogelijk voor te doen, omdat ze dachten dat ze hierdoor eerder vrijkwamen. In de praktijk was dat ook zo. Voordat de meisjes in Huize De Ranitz werden opgenomen was het leeuwendeel in Huize Louise (een andere afdeling van het Doorgangshuis) geobserveerd. In de rapporten hierover werd het gedrag en de persoonlijkheid van de pupil door de directrice en haar medewerksters beschreven. Op grond van deze beschrijvingen en eigen observaties probeerden de deskundigen - psycholoog en psychiater - het gedrag te verklaren. Deze rapporten groeiden van

enkele regels in de jaren veertig via enkele alinea's in de jaren vijftig tot enkele pagina's aan het eind van de jaren zestig. Toch leidde dit vrijwel altijd tot een eensluidend advies dat meestal werd opgevolgd.

In het laatste hoofdstuk komt onder de titel *Heropvoeding en behandeling* het dagelijks leven van de pupillen in de inrichting aan de orde. Dimmendaal laat hierin zien hoe een opvoedingsklimaat waarin vrijheidsbeperking, uniformiteit en dressuur de boventoon voerden geleidelijk aan werd ingewisseld voor een klimaat waarin meer onderhandeld kon worden en dat meer gericht was op ontplooiing en ontwikkeling. Niet alles werd echter onderhandelbaar: de isoleercel bleef bijvoorbeeld nog tot diep in de jaren zeventig een stok achter de deur. Het koude dompelbad en het voor straf op de grond slapen waren intussen al wel verdwenen.

Na hun verblijf ging ongeveer een kwart van de meisjes in betrekking, ongeveer eenderde ging naar een ander tehuis, waarbij het therapeutisch karakter steeds belangrijker werd. Verder blijkt dat een aanzienlijk deel, zeker vanaf midden jaren vijftig, terug naar huis (22%) of naar een pleeggezin ging (12%).

Dimmendaal laat in dit boek aan de hand van een *histoire locale* op indringende wijze zien hoe de Nederlandse kindbescherming zich in de eerste decennia na de oorlog professionaliseerde. Ze laat daarbij zien dat professionalisering vooral effect heeft als het aansluit bij de gangbare praktijk: als men te ver voor de troepen uitloopt werkt het niet.